

dr hab. Paweł Gancarczyk prof. IS PAN  
Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk  
Warszawa

**Recenzja dysertacji doktorskiej mgr Veroniki Mráčkovéj**  
*Hymnus a jeho tradice v pozdně středověkých Čechách*

Przedłożona pracy mgr Mráčkovéj dotyczy ważnego wycinka późnośredniowiecznego repertuaru muzycznego – hymnów oficjum. Pretekstem do podjęcia tak ukierunkowanych badań stał się dla Doktorantki rękopis D.G.IV.47 z Knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově, znanym w literaturze muzykologicznej pod nazwą „kodeks Strahov”, w którym wśród 291 utworów znalazło się 60 wielogłosowych hymnów. Utwory z tego rękopisu – stanowiące największy zbiór polifonicznych hymnów w Europie Środkowej – ukazane są w szerszym kontekście tradycji muzycznej późnośredniowiecznych Czech i krajów ościennych (kraje niemieckojęzyczne, Polska), w tym przede wszystkim w kontekście uprawianego na tym terytorium repertuaru hymnicznego, zarówno jednogłosowego, jak i wielogłosowego. Celem pracy jest przede wszystkim wyodrębnienie specyficznych cech tego repertuaru, jako podstawy do analizy hymnów kodeksu Strahov. Analizy te mają następnie ukazać specyfikę czeskiego źródła oraz ocenić genezę, funkcje i kontekst powstania zapisanych w nim utworów. Wszystko to może natomiast dostarczyć nowych wskazówek, co do proveniencji kodeksu Strahov, która nie jest ustalona i rodzi rozmaite spekulacje. Takie cele pracy zostały przedstawione przez mgr Mráčkovą we Wstępie (s. 4–6) i wynikają również z uwag zawartych w Zakończeniu (s. 107).

Jako osoba zajmująca się w przeszłości kodeksem Strahov muszę podkreślić, że badania podjęte przez Doktorantkę wypełniają ważną lukę w poznaniu tego ważnego i skomplikowanego źródła. Przypomnijmy, że pionierem badań nad tym rękopisem był na początku XX wieku Dobroslav Orel. Do światowej literatury przedmiotu trafił on jednak dopiero dzięki pracom autorstwa Dragana Plamenaca (1959, 1960), a zwłaszcza Roberta Snowa (1968, 1969). Aspektem kodykologicznym kodeksu Strahov poświęciłem swoje prace z minionej dekady (2001, 2004, 2006, 2011). I choć źródło to pojawiało się w czeskiej literaturze przedmiotu (między innymi w pracach Jaromíra Černego), to jednak dysertacja Veroniki Mráčkovéj jest pierwszym poświęconym mu obszerniejszym studium czeskiego autora od czasów Dobroslava Orela. Bardzo to cieszy, bo jeszcze do niedawna kodeks

Strahov należał do „little-known manuscripts” (Plamenac, 1959, 1960), „umykającym” uwadze czeskiej (i światowej) muzykologii skoncentrowanej bardziej na źródłach utrakwistycznych, w tym kodeksie Speciálník. Do rangi symbolu urasta fakt, że praca mgr Mráčkovej zakończona została dokładnie w sto lat od dysertacji Dobroslava Orela (1914), w której po raz pierwszy kodeks Strahov został zauważony jako ważne źródło polifonii XV wieku. Miejmy nadzieję, że jest zarazem otwarciem nowego etapu jego poznania, gdzie po podstawowych badaniach kodykologicznych, rozpoznaniu jego zawartości i konkordancji, czas na analizy muzyczne i edycje nutowe.

Praca została skonstruowana w sposób czytelny i logiczny, a jej narracja jest przejrzysta i ściśle trzymająca się tematu. Zasadniczy tekst pracy – obejmujący 104 strony – ujęty jest w pięć rozdziałów okolonych wstępem i zakończeniem. Rozdziały podążają wedle logicznego następstwa: ogólny kontekst – hymny jednogłosowe – hymny wielogłosowe – charakterystyka kodeksu Strahov – hymny kodeksu Strahov. Istotną część dysertacji stanowią dwa Aneksy zawierające krytyczne edycje muzyczne: pierwszy z nich dotyczy jednogłosowych hymnów z psalterza z Roudnic nad Labem, skolacjonowanych z hymnami z kodeksu Speciálník; drugi zaś dotyczy siedmiu zachowanych unikatowo w kodeksie Strahov hymnów wielogłosowych. Całość dopełniają wykazy: źródeł muzycznych, literatury i użytych skrótów. Jako uważny czytelnik dysertacji chciałbym zwrócić uwagę na niepotrzebne powtórzenia niektórych informacji (np. informacja o braku badań nad hymnami jednogłosowymi w Czechach pojawia się na s. 25, 27 i 28). Być może to wrażenie powtarzalności dałoby się nieco osłabić łącząc podrozdziały poświęcone tradycjom hymnicznym w Europie Środkowej i w Czechach (III.3+III.4 oraz IV.3+IV.4). Wszak Czechy to samo serce Europy Środkowej! Perspektywa środkowoeuropejska badań mgr Mráčkovej jest zresztą ważna i bardzo mi bliska – skoro przy niej jesteśmy, jedna drobna uwaga *pro domo sua*: Petrus Wilhelmi de Grudencz pochodził z terenów dzisiejszej Polski, ale bardzo trudno go nazwać kompozytorem „polskim” (zob. s. 11). W obecnych interpretacjach określamy go raczej kompozytorem „środkowoeuropejskim”, co wydaje się najwłaściwsze ze względu na jego biografię i twórczość.

Najważniejszym osiągnięciem pracy mgr Mráčkovej jest opracowanie zespołu wielogłosowych hymnów z kodeksu Strahov (wśród których znajdujemy wiele utworów unikatowych), zarówno od strony źródłowej, jak i muzycznej. Wśród szczegółowych walorów naukowych pracy pragnę wymienić:

1) zgłoszenie hipotezy o klasztornej proveniencji kodeksu Strahov (zob. s. 59–60), oraz o możliwości jego skompilowania poza Czechami, jednak przez czeskiego skryptora i do użytku czeskiej instytucji (zob. s. 107);

2) zweryfikowanie i uzupełnienie dotychczasowych badań nad identyfikacją skryptorów w obrębie składek XXIV–XXVI, w których zapisane są hymny (zob. s. 70–80);

3) interpretację hymnów pod kątem ich przeznaczenia liturgicznego i wyodrębnienie wśród nich czterech grup tematycznych (zob. s. 81–87);

4) wskazanie na pokrewieństwa *cantus firmi* hymnów kodeksu Strahov z melodiami znanymi z kodeksu Speciálník i psalterza z Roudnic, a także – w przypadku niektórych utworów – z melodiami znanymi z kodeksów trydenckich (s. 88–94);

5) przygotowanie kompletnej i krytycznej edycji hymnów z psalterza z Roudnic (s. 124–177);

6) przygotowanie krytycznej edycji siedmiu wielogłosowych hymnów z kodeksu Strahov, zachowanych unikatowo wyłącznie w tym źródle i dotąd nie publikowanych (co, ze względu na problemy paleograficzne jakie stwarza ten kodeks, zasługuje na szczególną pochwałę);

7) wyodrębnienie z grupy powyższych hymnów utworu *Sanctorum meritis inclita* (fol. 282v–283r), zdradzającego cechy stylu franko-flamandzkiego i posiadającego wysokie walory artystyczne (czego dowodzi również nagranie utworu załączone do pracy na płycie CD).

W pełni doceniając osiągnięcia Doktorantki chciałbym wskazać na dwie dyskusyjne kwestie. Prosiłbym, aby ustosunkowała się do nich w odpowiedzi na moją recenzję:

1) Tradycja hymniczna ma charakter literacko-muzyczny: istnieje cały zasób źródeł, które zawierają teksty hymnów bez melodii, a także twórczość pieśniowa oparta na cytatach lub parafrazach hymnów. Dysertacja ma charakter muzykologiczny i siłą rzeczy w skromnym tylko stopniu zajmuje się literacką warstwą hymnów. Czy zatem tytuł pracy *Hymnus a jeho tradice v pozdně středověkých Čechách* nie jest zbyt szeroko sformułowany? Może należałoby w nim jednoznacznie określić, że chodzi tylko o „tradycję muzyczną”?

2) Jak już wcześniej wspominałem, uznaję za bardzo interesującą hipotezę o klasztorным pochodzeniu kodeksu Strahov, jednak pragnąłbym się dowiedzieć czegoś więcej o kulturze zakonnej w Czechach lat sześćdziesiątych XV wieku, a zwłaszcza o sytuacji kanoników regularnych na tych ziemiach. Chciałbym również zapytać, jak Doktorantka widzi możliwość rozwoju tej hipotezy wobec koncepcji Reinharda Strohma, interpretującego

kodeks, jako przykład kolekcji katedralnej<sup>1</sup>, jak też w obliczu rozlicznych pokrewieństw tego rękopisu z kodeksami powstałymi w kręgu katedry w Trydencie?

Na koniec chciałbym podkreślić zasługi mgr Mráčkovej w promowaniu wiedzy o kodeksie Strahov na kilku konferencjach zagranicznych. Jej referaty, poświęcone między innymi hymnowi do św. Prokopa (*Confessor Dei lucidus*), spełniły ważną rolę nie tylko w samorozwoju Doktorantki, lecz również we wprowadzaniu najnowszej wiedzy na temat kodeksu w obieg międzynarodowy.

W konkluzji stwierdzam, że przedłożona do oceny praca spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Veroniki Mráčkovej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 27.02.2014

---

<sup>1</sup> Reinhard Strohm, 'European Cathedral Music and the Trent Codices', in *I Codici Musicali Trentini*, red. Peter Wright, Trento 1996, s. 15–29. Notabene w bibliografii do dysertacji pojawia się błędne wskazanie redaktora tomu (zob. s. 121).